

БЯЛИК ХАЇМ-НАХМАН — КЛАСИК СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація: В статті висвітлено життєвий та творчий шлях класика світової літератури Бялика Хаїма-Нахмана, який народився недалеко від Житомира. Єврейський поет, перекладач та редактор, один із засновників новітньої літератури мовою іврит.

Ключові слова: Хаїм-Нахман Бялик, Житомир, «Мосад Бялик», класик світової літератури.

Хаїм-Нахман Бялик (1923)

Хаїм-Нахман Бялик народився 9 січня 1873 року в селі Івниця біля сучасного [Житомира](#) (Волинська губернія, Російська імперія).

Його батько, Ісаак Йосиф, займався торгівлею деревиною та борошномелінням. Його матір, Діна Пріва, була заміжня вдруге [2].

Перші п'ять років свого життя Бялик провів в селі, в тиші лісів і полів, зачарований красою навколишньої природи. Майже на всіх етапах своєї творчості Бялик повертався до перших одкровень дитинства і втілював їх у віршах і поемах «Па'амейавів» («Весна»), «Ціппорет» («Метелик»), «Зохар» («Зорі»). У поемі «Ха-Бреха» («Заводь») ставок, на березі якого він хлопчиком сидів годинами і стежив за відображенням в ньому сонця, стає символом поезії і мистецтва.

Коли Хаїму було 6 років, його сім'я переїхала до [Житомира](#). Поселились у передмісті, де жила єврейська біднота. Батько відкрив маленьку корчму для приїжджих селян. В

Житомирі Бялик поступив в хедер. Згодом в одній зі своїх поем «Аві» («Мій батько») Бялик з приголомшливим трагізмом зіставляє образ батька, мрійника і містика за своїм душевним складом, з ницим чином дійсності, що оточувала його [1].

У 1880 році батько помер і його матір віддала сина на виховання до його діда по батьковій лінії Якова Моше. Спочатку Хаїм відвідував [хедер](#), однак з 13 років почав навчатися самостійно. З дитинства він мріяв про навчання в равинській семінарії в [Берліні](#). На його думку, це дозволило б йому набути достатньо знань та досвіду для того, щоб увійти в сучасну європейську цивілізацію [2].

У будинку діда Бялик провів десять років. В автобіографічному нарисі Бялик розповідає, що в цей період в ньому зароджуються три потяги, які згодом знайшли відображення в його поезії. Перше — пристрасть до витівок, ігор і забав, що протистояла суворій атмосфері, що панувала в будинку діда. Друге — прагнення до самотності, «піти в себе, замкнутися, віддатися мріям». Третє — жагучий потяг до книг. Хлопчик запоем читав релігійну літературу, занурившись в біблійні книги і Талмуд.

Досягнувши 13-річного віку, Бялик переходить в бет-мидраш —молитовний будинок, де юнаки в повній самоті присвячують себе вивченню священних книг. Тут Бялик продовжує вивчення Талмуда і знайомиться з містичним вченням каббали. Образ учня-відлюдника Бялик вивів в одній зі своїх ранніх поем «Ха-матмід» («Подвижник»). В руки Бялика потрапляють, незважаючи на сувору заборону, книги письменників-просвітителів, які відкривають йому нові області світу культури[1].

Під враженням від журналістської статті про [Воложинську єшиву](#) в Литві, він переконав свого діда дозволити йому там навчатися. У Воложині його сподівання на академічну секулярну освіту не були задоволені, оскільки єшива спеціалізувалася в основному на вивченні [Талмуду](#). Однак, в цій ситуації йому довелося зануритися у вивчення традиційних дисциплін та зайнятись самоосвітою.

З сучасної єврейської літератури велике враження справили на нього перші статті Ахад-ха-'Ама, ідеолога «духовного сіонізму», який справив найбільший вплив на світогляд Бялика. Тоді ж Бялик без сторонньої допомоги почав вивчати російську мову, і першою, яку він прочитав російською, книгою була збірка віршів С. Фруга. У поезії на івриті переважала в той час романтична течія, перейнята ідеями руху Ховевей Ціон. У цьому дусі написано і вірш «Ел ха-ціппор» («До ластівки»), що стало друкованим дебютом Бялика (опублікованим в альманасі під редакцією І.Х. Равніцького «Ха-Пардес», 1892). Для поповнення освіти Бялик приїхав в Одесу, де він мешкав за адресою вул. Мала Арнаутська, 9. Незабаром, дізнавшись

про смертельну хворобу діда, був змушений повернутися в Житомир. Вірші «Мі-шут ба-мерхакім» («Після поневірянь на чужині»), «Бі-тшуваті» («Повернення») і «Хірхурейлайла» («Нічні думи») відображають важкий душевний стан Бялика, який повернувся до життя в бідності і в атмосфері безпросвітного духовного зубожіння[1].

У 1893 році Бялик одружився на Мане Авербух і деякий час займався разом зі своїм тестем торгівлею лісом. Потім Бялик переїхав в Сосновіці, де викладав в школі єврейські предмети, присвячуючи дозвілля літературі. У цей період Бялик написав свій перший викривальний вірш в стилі біблійних пророків «Ахенхацірха-'ам» («Як суха трава»), який відкрив собою знаменитий цикл «Пісень гніву», в якому поет картає народ за відсталість, духовну убогість і відсутність прагнення до оновлення: «Навіть в ранок боротьби під гуркотом труб / Чи не прокинеться мрець і рушить труп». Цей вірш справив величезне враження. Популярність Бялика швидко росла. На запрошення найвизначніших діячів єврейської культури Бялик переселився до Одеси і став викладачем в заснованому там зразковому хедері. Спільно з І. Равніцьким і С. Бен-Ціоном Бялик заснував видавництво «Морія», в якому редагував книги для дітей. Одночасно Бялик брав активну участь в журналі Ахад-ха-'Ама «Ха-Шіллоах» і опублікував в ньому ряд віршів і побутову повість «Ар'єба'алгуф» («Ар'є-кулак»), продемонструвавши в ній велику майстерність в жанрі реалістичної прози.

У 1902 році вийшла у світ перша збірка його віршів. У 1903 році Одеський громадський комітет послав Бялика до Кишинева, щоб зібрати на місці документальний матеріал про вчинені там під час погрому звірства. Під враженням побаченої картини Бялик створив приголомшливу поему «Бе-'ірха-харега» («У місті різанини», в російському перекладі — «Сказання про погром»). Нещадний реалізм поєднується в ній з викриттям безвілля народу, що віддає себе на розтерзання. Велике страшне горе спіткало населення, але страшніше його ганьба — ось основна думка поеми.

Заклик Бялика до опору надихнув єврейську молодь на самооборону і боротьбу за оновлення життя народу. «Сказання про погром» зробило Бялика найпопулярнішим єврейським поетом його часу. Історик і критик І. Клаузнер назвав його «поетом національного відродження». У 1908 році вийшло повне зібрання віршованих творів Бялика. З 1904 році Бялик — редактор відділу художньої літератури в журналі «Ха-Шіллоах». У 1908-1909 роках Бялик разом з Равніцьким випустив капітальну працю «Сеферха-Аггада» — антологію легенд, оповідань, притч і висловів, витягнутих з Талмуда і Мидраша, заново

відредагованих, частково перекладених на іврит з арамейської і забезпечених коментарями та поясненнями.

У збиранні літературної спадщини минулого і народної творчості у всіх його формах Бялик бачить нагальне завдання сучасної єврейської культури. Він переклав з ідиш народні пісні, поклавши початок сучасної народної пісні на івриті. Деякі свої твори Бялик переводить на ідиш і сам пише на цій мові ряд віршів. Збірка віршів Бялика на ідиш «Фунца'арунЦорн» («Про печалі і гнів») вийшла в 1906 року. Перу Бялика належать переклади на іврит «Дон Кіхота» Сервантеса і «Вільгельма Телля» Шіллера, а також драми С. Ан-ского «Ха-діббук». Збірник «Вірші і поеми» Бялика в російській перекладі В. Жаботинського, який вийшов в 1911 році, був захоплено зустрінутий публікою, що читає.

«Для мене Бялик — великий поет, рідкісне і досконале втілення духу свого народу ... Точно Ісайя пророк ... і точно богоборець Іов», — писав про нього М. Горький в статті «Про Бялика» (1916).

У 1907 році і 1913 році Бялик бере участь в сіоністському конгресі. У 1909 році він відвідав Ерец-Ізраель, де міг на власні очі переконатися у величезній популярності своєї творчості в ішув¹ — його вірші увійшли до шкільних програм, а пісні співали халуцим². Одна з його пісень, «Біркатам», стала гімном робітників ішува[1].

У 1908 році побачило світ повне зібрання його творів, сповнених переконанням автора у духовному відродженні свого народу[2].

В Одесі Бялик жив з невеликою перервою до 1921 року, коли за клопотанням М. Горького і з особливого дозволу В. Леніна Бялик разом з групою єврейських письменників покинув Радянський Союз. Після чотирирічного перебування в Берліні, де він розвинув широку видавничу діяльність, Бялик приїхав в Ерец-Ізраель і оселився в Тель-Авіві. Він відразу ж стає центральною фігурою в культурному житті країни. У будинку Бялика щотижня відбувався культурно-просвітницький симпозіум, який отримав назву «Онега шаббат» («Суботня насолода»).

Бялик брав активну участь в роботі великих культурних установ: Єврейського університету в Єрусалимі, Художнього музею в Тель-Авіві, театру «Хабіма», Спілки письменників, які пишуть на івриті і їх щомісячного друкованого органу «Мознаім». Бялик здійснює турне по США (1926) і по ряду країн Європи (1931).

Постійна турбота Бялика про збирання і зберігання поетичної спадщини минулого приймає форму систематичної наукової роботи над творами середньовічних єврейських

поетів Іспанії. Він видає шеститомного зібрання творів Шломо Ібн Габірола і готує видання віршів Ієхудиха-Леві і Моше Ібн Езри.

Бялик — основоположник дитячої літератури на івриті. Незадовго до смерті він публікує незакінчену поему «Ятмут» («Сирітство»), яка б відтворювала картини його дитинства і образи батьків.

У поетичній творчості Бялика можна розрізнити чотири етапи. Перший з них — період смутку й печалі. Проблиски в житті єврейського гетто Бялик бачить лише в романтичному прагненні до Сіону і в подвижницькій прихильності до традиційного навчання. Другий етап характеризується бунтівними настроями; посилюються мотиви викриття народу за його покірність долі («Пісні гніву», «Сказання про погром») і заклик до відродження («Мерці пустелі»). Цей етап змінюється періодом розчарування, коли поет втратив віру в своє покликання і в здатність народу до відродження. Вірші третього періоду несуть на собі печатку песимізму: «Мій молот не знайшов ковадла!» — вигукує Бялик у вірші «Хозе льох Брах» («Бігти? О, ні!»). За цим етапом слідує 20-річний період поетичного мовчання. Однією з рідкісних ліричних сповідей поета в цей період є вірш «Шаха нафші ад афартахатмассаахаватхем» («Я зігнувся до землі під вагою вашої любові»), написане як відгук на святкування 50-річчя Бялика (1923) і містить характеристику автора: «Не поет, не пророк я, я дроворуб, трудівник з сокирою в руці, який смиренно виконує свою роботу».

Поетична творчість Бялика відображає боротьбу протилежних начал: особистого і національного, земного і духовного, національного та універсального, бунтарського новаторства і інтимної прихильності до культурного минулого, викривального пафосу древніх ізраїльських пророків і глибокого ліризму. У поезії Бялика відображений внутрішній конфлікт цілого покоління.

Сумуючи за цілісністю і гармонією, Бялик безстрашно оголює трагізм єврейського національного життя своєї епохи. Страждання єврейського народу позбулися ореолу святості: «Навіщо, в ім'я чие ви впали? Смерть без сенсу. Як ваше життя — як ваше життя без сенсу прожите» («Сказання про погром»). Відкидаючи рабську покірність єврейства свого часу, він таврує асиміляцію не тільки тому, що вона є зрадою народу, а й тому, що вона призводить до моральної ницості і спустошеності. «Ви брехати будете перед серцем своїм ... І кумир іновірця і мармур чужий вдихне своє полум'я з душею живою» («Ахен, гам земусар Елохім» — «Істинно, і це кара Божа»). Романтично-містичний дух середньовічної Каббали відображений в кращих ліричних віршах Бялика — «Хахнісінітахаткнафех» («Притули мене під крильцем»), «Аех» («Де ти»), «Міхтавкатан» («Лист»). У героя поеми «Сувій про

полум'я», що носить автобіографічні риси, з'єднані прагнення до ідеалу зі страхом перед власним душевним хаосом.

Бялик звільнив поетичну мову від штампів і канонів, надавши своєму стилю небувалу доти гнучкість. Бялик належить до тих нечисленних обранців в кожній національній літературі, які знаменують переломну епоху, і в той же час уособлює в собі життєву силу першоджерел, живу історичну пам'ять. Він — єдиний поет ХХ ст., чиї твори сформували духовне обличчя цілого покоління єврейства в Росії, Східній Європі та Ізраїлі. Ще на початку століття Бялик передбачив трагедію східно-європейської діаспори та національне відродження єврейського народу. Виключно багатогранну творчість Бялика ставить його в епоху нової і новітньої історії єврейського народу на те саме місце, яке в середні століття займав в ній Ісхудаха-Леві [1].

У 1934 році Бялик поїхав лікуватись до Відня, але після невдалої операції помер 4 липня 1934 року (21-го таммуза 5694). Похований в Тель-Авіві при величезному скупченні людей.

Будинок Бялика на вулиці його імені перетворений в музей, в якому зібрані всі його твори, листи, книги та інші матеріали, що стосуються його життя і творчості. Його ім'ям названо велике книговидавництво в Ізраїлі — «Мосад Бялик» і ізраїльська літературна премія.

Хаїм Бялик — класик світової літератури, його твори перекладені більш ніж на 30 мов.

Він один з творців сучасного літературного івриту, і його значення для єврейської літератури порівнюють зі значенням Пушкіна для російської літератури, Бялик — визнаний національний геній.

Бялик перекладав на іврит твори Шекспіра, Сервантеса, Шіллера. Він став також одним з основоположників дитячої літератури на івриті.

На вірші Бялика були написані романси (автор — А. Крейн).

В Ізраїлі щорічно присуджується літературна премія імені Бялика. Серед нагороджених — Йегошуа Тан-Пай, Зрубавел Гілад, Хаїм Гурі, Натан Йонатан і ін.

На згадку поета названо місто. У кожному місті Ізраїлю є вулиця його імені. У Тель-Авіві на однойменній вулиці існує будинок-музей Бялика.

В Ізраїлі випущена банкнота з його зображенням і поштова марка (1959 р.) [3].

¹ - ішув — загальна назва єврейського поселення Ерец-Ісраель (Палестина)

² - халуцим — активісти єврейського поселення Ерец-Ісраель (Палестина)

Література.

- 1.БяликХаим Нахман //Электронная еврейская энциклопедия ...[Електронний ресурс] —Режим доступу: eleven.co.il › jewish-literature › in-hebrew (Останнє звернення18.07.2020).
2. Бялик, Хаїм-Нахман// Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник.: у 2 т.// За ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2005. — Т. 1: А — К. — С. 215.
3. Хаим-Нахман Бялик— еврейский поэт и прозаик, классик современной поэзии на иврите и автор поэзии на идише.// Узнай Израиль / Люди / Деятели культуры. [Електронний ресурс]—Режим доступу:<https://guide-israel.ru/people/36425-byalik-xaim/>